

Manuel Müller, vanhempi tutkija, Ulkopoliittinen instituutti

TUIKI TAVALLINEN SPITZENKANDIDAT-MENETTELY

EUROOPPALAISET KÄRKIEHDOKKAAT OVAT NORMAALI OSA PARLAMENTAARISTA DEMOKRATIAA

Vuonna 2024 järjestettävissä Euroopan parlamentin vaaleissa puolueet nimittävät jälleen ehdokkaansa komission puheenjohtajaksi. Tätä Spitzenkandidat- eli kärkiehdokasmenettelyä on kyseenalaistettu kerta toisensa jälkeen, mutta on aika hyväksyä, että kyse on normaalista demokraattisesta toimintatavasta.

Vuoden 2024 europarlamenttivaalit lähestyvät, ja vastaavasti pian on käsillä myös Euroopan komission puheenjohtajan paikkaa havittelevien kärkiehdokkaiden vaalikausi. Valtaosa eurooppalaisista poliittisista puolueista – lukuun ottamatta äärioikeistolaisia ID- ja ECR-ryhmiä sekä yhä empiviä liberaalidemokraatteja – nimittää kolmatta kertaa oman kärkiehdokkaansa komission puheenjohtajaksi. Jo nyt tiedetään, että luvassa on kiinnostava kisa, vaikka yksikään ehdokas ei ole vielä ilmoittautunut mukaan. Jos komission nykyinen puheenjohtaja Ursula von der Leyen päättää asettua EPP-ryhmän ehdokkaaksi, kyseessä on ensimmäinen kerta, kun istuva puheenjohtaja osallistuu vaaleihin. Myös sosiaalidemokraateilla

on monia potentiaalisia nimekkäitä ehdokkaita, kuten Suomen entinen pääministeri Sanna Marin.

Kaikesta huolimatta vaikuttaa siltä, että keskustelun keskiöön nousee jälleen itse Spitzenkandidat-menettely eivätkä ehdokkaat. Muodollisesti Eurooppa-neuvostolla on valta ehdottaa Euroopan parlamentille komission puheenjohtaja. Monet valtion- ja hallitusten johtajat eivät olet vielä hyväksyneet europuolueiden kasvanutta roolia. Tämän seurauksena lähes kaikki keskustelut kärkiehdokkaista ajautuvat yhä siihen, miten menettelyn käy, jos Eurooppa-neuvosto ei suostu yhteistyöhön.

Eurooppa-neuvosto ei suinkaan ole kärkiehdokasmenettelyn ainoa epäilijä. Myös menettelyn

kannattajat ovat monesti eri mieltä siitä, mitä se todella tarkoittaa. Ehdottaako Eurooppa-neuvosto automaattisesti suurimman puolueen ehdokasta? Pitäisikö valtion- ja hallitusten johtajien arvioida, kenellä ehdokkaista on parlamentin enemmistön tuki? Kelpaako kuka tahansa kärkiehdokas, joka kykenee saamaan Eurooppa-neuvoston määränemmistön taakseen?

Menettelyn arvostelijat ovat maallanneet kysymyksillään kuvaa puolivillaisesta, kiistanalaisesta lähestymistavasta, joka ei palvele tarkoitustaan. Laajalle levinnyt saksalainen termi *Spitzenkandidat* on voimistanut entisestään mielikuvaa siitä, että kärkiehdokkaat olisivat eksoottinen saksalainen keksintö, jolle ei löydy vastinetta muiden

jäsenvaltioiden parlamentaarista järjestelmistä. Mielikuvalla on ollut merkittävä negatiivinen vaikutus kärkiehdokkaiden julkiseen näkyvyyteen aiemmissa vaaleissa: jos kyse kerran on eriskummallisesta menettelystä, jonka käytännön merkityskin on kyseenalainen, miksi median pitäisi uutisoida aiheesta?

Tämä näkökulma jättää huomiotta sen tosiasian, että kärkiehdokkaille löytyy läheinen vastine lähestulkoon jokaisesta monipuoluejärjestelmään perustuvasta demokradiasta. Viitataanpa kärkiehdokkaaseen termillä *Spitzenkandidat*, *lead candidate* tai *candidato premier*, on tuiki tavallista, että puolue kertoo, kenet se haluaa johtamaan hallitusta. Joissain maissa rooliin nimitetään lähes automaattisesti puolueen puheenjohtaja, toisissa ehdokas selvitetään esivaaleissa. Joskus kärkiehdokkaat ovat koko maan suurimpia ääniharavoita, toisinaan he ovat ehdolla vain paikallisissa tai alueellisissa vaalipiireissä. Yksikään suuri puolue ei kuitenkaan lähtisi kansallisiin vaaleihin nimeämättä ehdokastaan hallituksen johtajaksi.

Vaalien jälkeen käy usein niin, ettei yhdelläkään puolueella ole selvää enemmistöä, minkä seurauksena ne neuvottelevat hallituskoalition muodostamisesta. Useimmissa tilanteissa koalitiollahituksen johtoon asettuu suurin puolue, jonka

ehdokkaasta tulee hallituksen johtaja. Tämä ei kuitenkaan ole itsensä selvyys, sillä lopputulos riippuu puolueiden tekemistä kompromisseista. Monissa EU-maissa, kuten Tšekissä ja Ruotsissa, pääministerinä toimii tällä hetkellä toiseksi tai kolmanneksi suurimman puolueen ehdokas. Belgiassa ja Bulgariassa hallituskoalitio on päätyneet valitsemaan johtajakseen kaikkien puolueiden hyväksymän ehdokkaan, joka ei ollut yksikään kärkiehdokkaista.

Todettakoon vielä, että aivan kuten kansallisissa parlamentaarisisissa demokratioissa, hallituksen johtajan valinta ei ole aina yksinomaan parlamentin käsissä. Myös valtionjohtajilla on usein jonkinlainen muodollinen rooli. Osalla heistä, kuten Italian presidentillä, on jopa *de facto* veto-oikeus päätökseen. Polarisoituneissa tilanteissa, joissa puolueet eivät pääse yhteisymmärrykseen hallituksen muodostamisesta, valtionjohtaja voi toimia sovittelijana ja tarjota jopa omaa ehdotustaan. Valtionjohtajien tulee kuitenkin kunnioittaa demokraattista prosessia ja pidättäytyä ohjailemasta parlamenttia.

Samoja käytäntöjä voidaan soveltaa vaivatta myös Euroopan unioniin. Koska kyse on eurooppalaisesta parlamentaarista demokratiasta, käy järkeen, että europuolueet nimeävät omat kärkiehdokkaansa.

Vaalien jälkeen suurimman puolueen ehdokkaalla on paras mahdollisuus nousta komission puheenjohtajaksi, mutta valinta vaatii aina parlamentaarisen enemmistön. Jos puolueiden väliset neuvottelut ajautuvat umpikujaan, Eurooppa-neuvostolla on EU:n ”kollektiivisena johtajana” valta – jota sen myös tulisi käyttää – puuttua asiaan. Se täytyy kuitenkin tehdä tavalla, joka kunnioittaa ja tukee parlamentaarista menettelyä. Mikäli päädytään kompromissiin ja tehtävään valitaan joku kärkiehdokkaiden ulkopuolelta, tätä ei tulisi nähdä menettelyn ”kuolemana”. Kuten kaikissa demokratioissa, myös ulkopuolinen voi joskus nousta johtoon. Parlamentarismi ei tähän kaadu, vaan puolueet voivat nimittää kärkiehdokkaita jatkossakin.

Eurooppalaisen kärkiehdokasmenettelyn onnistuminen tai epäonnistuminen ei riipu siitä, kenestä tulee komission puheenjohtaja. Onnistuminen riippuu siitä, kykenevätkö kärkiehdokkaat vaikuttamaan vaalikampanjoihin, tuomaan näkyvyyttä europuolueille ja tekemään vaaleista merkityksellisempiä. Jotta tähän päästäisiin, täytyy ensin hyväksyä, että kärkiehdokkaat ovat osa normaalia demokraattista toimintaa. On korkea aika lopettaa menettelystä riitelemisen ja keskittyä puhumaan itse ehdokkaista. /